

RADA FUNDACJI

Halina Bortnowska-Dąbrowska   Marek Antoni Nowicki
Jerzy Clemniewski   Teresa Romer
Janusz Grzelak   Mirosław Wyrzykowski
Michał Nawrocki

ZARZĄD FUNDACJI

Prezes: Danuta Przywara
Wiceprezes: Maciej Nowicki
Sekretarz: Piotr Kładoczny
Skarbnik: Elżbieta Czyż
Członek Zarządu: Janina A. Kłosowska

1575 /2016/ZW

Warszawa, 7 lipca 2016 r.

**Opinia Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie obywatelskiego projektu
Ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu
ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz ustawy z dnia 6 czerwca
1997 r. Kodeks karny**

Najważniejsze punkty opinii:

- **Wprowadzenie całkowitego zakazu przerywania ciąży doprowadziłoby do systemowego naruszania godności kobiet i ich podstawowych praw człowieka.**
- **Zaproponowane zmiany w Kodeksie karnym, jeśli zostaną przyjęte, będą stanowiły niedopuszczalną ingerencję w życie prywatne kobiet oraz barierę w realizacji przez nie prawa do ochrony zdrowia. Propozycje przepisów zakładające zaostrzenie obowiązujących regulacji poprzez wprowadzenie całkowitego zakazu aborcji oraz kryminalizację aborcji bez względu na okoliczności są sprzeczne z rekomendacjami międzynarodowych organów stojących na straży przestrzegania praw człowieka.**
- **Uznanie, że życie ludzkie w fazie prenatalnej stanowi wartość podlegającą ochronie, nie oznacza, iż w pewnych okolicznościach ochrona ta nie może być ograniczona ze względu na konieczność zagwarantowania podstawowych praw i wolności kobiety.**
- **Przyjęcie proponowanych zmian może skutkować licznymi skargami do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz innych międzynarodowych organów ochrony praw człowieka.**

1. Przedmiot opinii

Przedmiotem niniejszej opinii jest projekt Ustawy o zmianie ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (dalej: projekt Ustawy) sporządzony przez Komitet Inicjatywy Ustawodawczej „Stop aborcji”¹.

¹ Projekt dostępny na stronie: http://www.stopaborcji.pl/wp-content/uploads/2016/03/projekt_2016.pdf

Zakres opinii obejmuje w szczególności:

- a) propozycje przepisów wprowadzających całkowity zakaz przerywania ciąży (tj. art. 1 ust. 6-8 projektu Ustawy, które uchylają przepisy 4a, 4b oraz 4c ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży), jak również
- b) propozycje zmiany przepisów ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tj. art. 2 projektu Ustawy) dotyczące odpowiedzialności karnej kobiet i lekarzy za przeprowadzenie aborcji.

W ostatnich latach znacząco rozwinęło się orzecznictwo organów międzynarodowych dotyczące okoliczności przerywania ciąży. Zarówno orzecznictwo, jak i rekomendacje o charakterze prawa miękkiego, coraz częściej dotyczą okoliczności przerywania ciąży, a nie tylko procedur, jakie Państwo ma obowiązek wprowadzić w celu zagwarantowania dostępu do legalnej terminacji ciąży. Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie odnieść się do proponowanych zmian w ustawie o planowaniu rodziny oraz Kodeksie karnym uwzględniając wyżej wskazane standardy.

2. Całkowity zakaz oraz kryminalizacja aborcji a poszanowanie praw kobiet

W świetle międzynarodowych standardów dotyczących ochrony praw człowieka, a także decyzji i zaleceń ciał traktatowych Organizacji Narodów Zjednoczonych propozycja wprowadzenia całkowitego zakazu aborcji niesie ryzyko systemowego naruszenia podstawowych praw i wolności kobiet oraz narażania ich na okrutne, nieludzkie i poniżające traktowanie.

Decyzje wydane przez Komitet Praw Człowieka ONZ w odpowiedzi na skargi indywidualne wskazują, iż brak dostępu do aborcji może naruszać art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, który stanowi między innymi, że „nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu”.

Przykładem takiej decyzji jest m.in. sprawa *V.D.A. przeciwko Argentynie*, która dotyczyła małoletniej dziewczyny z niepełnosprawnością intelektualną zgwałconej przez członka rodziny². Komitet stwierdził naruszenie art. 7, uznając, iż cierpienie psychiczne związane z niezagwarantowaniem jej dostępu do bezpiecznej i legalnej aborcji stanowiło okrutne i nieludzkie traktowanie. Dla oceny dokonanej przez Komitet szczególne znaczenie miał fakt młodego wieku ofiary i jej niepełnosprawność intelektualna³. Podobnie w sprawie *K.L. przeciwko Peru* Komitet podjął decyzję, iż doszło do naruszenia art. 7 w związku z odmową przerwania ciąży w przypadku 17-letniej dziewczyny, która wiedziała, że jej dziecko cierpiące na bezmózgowie umrze wkrótce po urodzeniu. Brak możliwości terminacji ciąży

² V.D.A. v. Argentina CCPR/C/101/D/1608/2007

³ Komitet ponadto uznał, iż w sprawie doszło do naruszenia art. 17 Paktu, gwarantującego poszanowanie prywatności, a także - poprzez niezapewnienie skarżącej skutecznego środka ochrony prawnej - do naruszenia art. 2 par. 3 w związku z art. 3 (dot. obowiązku zapewnienia równych praw kobietom i mężczyznom), art. 7 oraz art. 17 Paktu.

był źródłem ciężkiej depresji wymagającej leczenia psychiatrycznego⁴. Komitet przypomniał, iż zakaz tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania dotyczy nie tylko zachowań wywołujących ból fizyczny, ale także działań powodujących cierpienie psychiczne⁵. Komitet ponownie zwrócił uwagę, iż zagwarantowanie dostępu do legalnej i bezpiecznej aborcji jest szczególnie ważne w przypadku osób niepełnoletnich.

W marcu 2016 r. Komitet stwierdził naruszenie art. 7 w sprawie *Amandy Jane Mellet przeciwko Irlandii*⁶. Postępowanie przed Komitetem zostało zainicjowane przez kobietę, która wiedziała, że ze względu na wady wrodzone jej płód umrze przed lub wkrótce po urodzeniu, jednak zgodnie z prawem krajowym nie miała możliwości poddać się zabiegowi przerwania ciąży w Irlandii. Kobieta musiała wybierać między donoszeniem ciąży lub dokonaniem aborcji poza granicami kraju.

Komitet uznał, iż z uwagi na przepisy obowiązujące w Irlandii skarżąca doświadczyła silnego fizycznego i psychicznego cierpienia. W opinii Komitetu „fakt, iż pewne postępowanie lub działanie jest legalne z punktu widzenia przepisów krajowych nie oznacza, że nie narusza art. 7 Paktu”. Komitet przypomniał, że art. 7 nie dopuszcza możliwości ograniczenia zakazu okrutnego, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i żadne okoliczności lub powody nie mogą usprawiedliwić jego naruszenia⁷.

Komitet uznał, iż w sprawie doszło ponadto do naruszenia prawa do prywatności chronionego przez art. 17 Paktu. Ingerencja w życie prywatne skarżącej była wprawdzie zgodna z przepisami irlandzkiej Konstytucji i jako taka w świetle prawa krajowego nie była bezprawna, jednak w opinii Komitetu, z uwagi na przepisy i cele Paktu, decyzja o ochronie płodu kosztem praw kobiety nie była usprawiedliwiona. Komitet uznał także, iż doszło do naruszenia art. 26 Paktu zakazującego jakiegokolwiek dyskryminacji; kobiecie odmówiono bowiem opieki medycznej, która przysługiwałaby jej, gdyby zdecydowała się na donoszenie płodu niezdolnego do życia.

Komitet zobowiązał Irlandię do zapewnienia skarżącej skutecznych środków ochrony, tj. odpowiedniego zadośćuczynienia i pomocy psychologicznej. Ponadto zgodnie z decyzją Komitetu władze Irlandii mają obowiązek przedsięwziąć kroki niezbędne do uniknięcia podobnych sytuacji w przyszłości. Powinny one uwzględniać zmianę przepisów dotyczących dobrowolnego przerywania ciąży, w tym przepisów Konstytucji, tak aby zagwarantować ich zgodność z Paktem. Państwo zostało zobowiązane do poinformowania Komitetu w ciągu 180 dni o krokach podjętych w celu zrealizowania tych zobowiązań.

---

⁴ K.L. v. Peru CE CCPR/C/85/D/1153/2003. Zgodnie z decyzją Komitetu w sprawie doszło także do naruszenia art. 2, 7, 17 oraz 24 Paktu (dot. obowiązku zagwarantowania dzieciom odpowiednich środków ochrony).

⁵ UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992 <http://www.refworld.org/docid/453883fb0.html> “5. The prohibition in article 7 relates not only to acts that cause physical pain but also to acts that cause mental suffering to the victim.”

⁶ *Amanda Jane Mellet v. Ireland*, CCPR/C/116/D/2324/2013

⁷ UN Human Rights Committee (HRC), *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992 <http://www.refworld.org/docid/453883fb0.html> par. 3.

Zagwarantowanie możliwości przerwania ciąży było przedmiotem wystąpień Komitetu do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet⁸. W 2014 r. ten wyspecjalizowany organ ONZ czuwający nad implementacją postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet wezwał Państwa do legalizacji aborcji co najmniej w przypadku ciąży powstałych w wyniku gwałtu, kazirodztwa, zagrożenia życia lub zdrowia kobiety w ciąży lub poważnych wad płodu. Ponadto Komitet zaapelował o zagwarantowanie kobietom dostępu do opieki medycznej po zabiegu przerwania ciąży, w szczególności w przypadku aborcji przeprowadzanych w złych warunkach.

W oświadczeniu wydanym w 2014 r. Komitet wezwał Państwa do wyeliminowania z porządków prawnych sankcji karnych wobec kobiet, które poddały się zabiegowi aborcji. Podobnie Specjalny sprawozdawca ONZ ds. prawa do zdrowia wezwał Państwa do dekryminalizacji aborcji. W opinii Sprawozdawcy tego typu przepisy są typowym przykładem niedopuszczalnej bariery w realizacji przez kobiety prawa do ochrony zdrowia i jako takie muszą być wyeliminowane. Sprawozdawca podkreślił, iż kryminalizacja aborcji, poprzez poważne ograniczenie możliwości decydowania o swoim zdrowiu, narusza godność kobiety i jej autonomię⁹.

W projekcie Ustawy proponuje się zmiany idące w kierunku przeciwnym do powyższych zaleceń.

Obecnie zakres prawnokarnej ochrony płodu wyznaczają przepisy art. 152–154 i 157a Kodeksu karnego oraz ustawa z 7.1.1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. 1993 Nr 17, poz. 78). Podmiotem przestępstwa przerywania ciąży z naruszeniem ustawy o planowaniu rodziny może być każdy z wyjątkiem samej kobiety ciężarnej, która dopuszcza się przerywania własnej ciąży lub udziela zgody albo nakłania do tego inną osobę. Projekt Ustawy zakłada wprowadzenie zmian w przepisach Kodeksu karnego w tym zakresie oraz całkowitą kryminalizację przerywania ciąży, także w sytuacji, gdy jest to wynikiem działania nieumyślnego.

W opinii Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka daleko idąca kryminalizacja aborcji oraz działań nieumyślnych, z którymi związane jest ryzyko terminacji ciąży, zaproponowana w projekcie Ustawy, może działać odstrasżająco i wywołać tzw. „efekt mrożący”, tj. skłaniać niektórych lekarzy do unikania podejmowania działań koniecznych dla ratowania życia i zdrowia kobiet w obawie przed sankcjami karnymi. Będzie to skutkowało naruszeniami prawa kobiet do ochrony zdrowia, do prywatności, do wolności od nieludzkiego traktowania, a w niektórych przypadkach także ich prawa do życia. W ocenie HFPC gwarancji poszanowania praw kobiety nie stanowią regulacje dotyczące kontratypów, wyłączające odpowiedzialność karną lekarza, jeśli do terminacji ciąży dojdzie w wyniku działań

⁸ Statement of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Fifty-seventh session, 10-28 February 2014, <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/Statements/SRHR26Feb2014.pdf>

⁹ Interim report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, 3 sierpnia 2011.

lecniczych, koniecznych dla uchylenia bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia kobiety w ciąży oraz gdy uszkodzenia płodu są następstwem działań leczniczych koniecznych dla uchylenia niebezpieczeństwa grożącego zdrowiu lub życiu kobiety w ciąży.

Ponadto kryminalizacja działań nieumyślnych, których skutkiem jest śmierć albo uszkodzenie lub rozstrój zdrowia płodu, może powstrzymać lekarzy przed wykonywaniem diagnostycznych badań prenatalnych. Brak badań będzie prowadził do zaniechania terapii prenatalnych, co w istocie oznacza zmianę niekorzystną z punktu widzenia ochrony życia i zdrowia płodu.

Zgodnie z projektem Ustawy podmiotem przestępstwa „śmierci dziecka poczętego” oraz „uszkodzenia ciała lub rozstroju ciała dziecka poczętego” może być każdy, w tym także kobieta ciężarna. Projekt Ustawy zakłada wprawdzie, iż nieumyślne spowodowanie przez kobietę terminacji ciąży (art. 2 ust. 2 projektu Ustawy nadający nowe brzmienie art. 152 kk, par. 6) lub uszkodzenia ciała płodu (art. 2 ust 5 projektu Ustawy nadający nowe brzmienie art. 157a kk, par. 5) „nie podlega karze”, nadal jednak będzie uznawane za przestępstwo.

W opinii HFPC przepisy projektu Ustawy wprowadzające zmiany w Kodeksie karnym, jeśli zostaną przyjęte, będą stanowiły niedopuszczalną ingerencję w życie prywatne kobiet oraz barierę w realizacji przez nie prawa do ochrony zdrowia. W przypadku utraty ciąży uzasadniona obawa przed negatywnymi konsekwencjami prawnokarnymi może bowiem powstrzymać kobiety przed poszukiwaniem profesjonalnej pomocy lekarza.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, iż ustawodawca decydując o kształcie przepisów prawa karnego, nie może ignorować konieczności ochrony godności i podstawowych praw kobiety. Nie jest dopuszczalne, aby chroniąc wartość, jaką jest życie ludzkie w fazie prenatalnej, ustawodawca stosował środki, które w sposób nieproporcjonalny naruszają godność i prawa kobiet.

Wprowadzenie zakazu oraz kryminalizacja aborcji oznacza uznanie całkowitego prymatu ochrony życia w fazie prenatalnej i poświęcenie praw kobiet. W opinii HFPC to rozwiązanie, jako nieproporcjonalnie ograniczające prawa kobiet, należy uznać za niezgodne z przepisami Konstytucji oraz aktów międzynarodowych gwarantujących ochronę godności i praw człowieka.

Mimo braku jednoznacznej linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w opinii Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka wprowadzenie całkowitego zakazu oraz kryminalizacja aborcji będzie prowadzić do naruszeń art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, zakazującego tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania. Choć dotychczas Europejski Trybunał Praw Człowieka umieszczał rozważania dotyczące aborcji w kontekście ustawodawstwa krajowego i nie rozstrzygnął jednoznacznie, czy Europejska Konwencja Praw Człowieka gwarantuje prawo dostępu do aborcji, należy podkreślić, iż ETPCz nie został w istocie skonfrontowany z przypadkiem, który wymuszałby wypowiedzenie się w tej kwestii. Należy przyjąć, że Europejski Trybunał Praw Człowieka

będzie gotów podzielić wskazane powyżej stanowisko wyrażone wcześniej przez Komitet Praw Człowieka ONZ w odniesieniu do tożsamy gwarancji prawnych (brak dostępu do aborcji w przypadku gwałtu i poważnych wad płodu, prowadzących do niemożliwości samodzielnego życia).

Ponadto w opinii Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka przepis, zgodnie z którym lekarz nie popełnia przestępstwa jedynie, jeśli aborcja jest następstwem działań leczniczych „koniecznych dla uchylenia bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia matki dziecka poczętego” poprzez ograniczenie możliwości ratowania życia kobiety tylko do sytuacji „bezpośredniego niebezpieczeństwa” należy uznać za niezgodny z art. 2 EKPC gwarantującym prawo do życia.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie także zwrócić uwagę na wyrok składu plenarnego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydany w sprawie *Open Door Counselling i Dublin Well Woman przeciwko Irlandii*¹⁰. Skarga dotyczyła całkowitego zakazu udzielania informacji na temat dostępu do aborcji poza Irlandią. Obok organizacji kobiecych, do których zakaz się odnosił, skarżącymi były też dwie kobiety znajdujące się w wieku reprodukcyjnym. Trybunał w Strasburgu uznał kobiety za „potencjalne ofiary” (*potential victims*) sądowego zakazu, stwierdzając i wobec nich naruszenie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (art. 10 gwarantującego swobodę wypowiedzi). Uznano, że obie skarżące mogłyby w przyszłości poszukiwać informacji o możliwości przerwania ciąży. W analogiczny sposób Europejski Trybunał Praw Człowieka może postąpić w przypadku ustawodawstwa ustanawiającego całkowity zakaz aborcji. Do wniesienia skargi byłaby uprawniona, jako potencjalna ofiara, każda kobieta znajdująca się w wieku, w jakim może zajść w ciążę.

3. Rekomendacje międzynarodowych organów stojących na straży praw człowieka wobec Polski

Restrykcyjne przepisy regulujące obecnie dostęp do zabiegu przerywania ciąży w Polsce, a także proceduralne przeszkody napotymane przez kobiety, które mają prawo żądać przeprowadzenia legalnej aborcji, wzbudzały zaniepokojenie Komisarza Praw Człowieka Rady Europy oraz ciał traktatowych Organizacji Narodów Zjednoczonych, powołanych do monitorowania wykonywania przez Państwa postanowień poszczególnych paktów i konwencji ONZ. Propozycje przepisów zawarte w projekcie Ustawy są sprzeczne z rekomendacjami międzynarodowych organów stojących na straży przestrzegania przez Państwa praw człowieka.

W raporcie Nilsa Muiżnieksa – **Komisarza Praw Człowieka Rady Europy** – po wizycie w Polsce w dniach 9 – 12 lutego 2016 r. znalazły się m. in. następujące zalecenia dla polskich władz: „Biorąc pod uwagę, że penalizacja przerywania ciąży wywiera zniechęcający wpływ na lekarzy gotowych wykonywać to świadczenie, Komisarz zachęca polskie władze do dalszej depenalizacji przerywania ciąży w rozsądnych granicach jej zaawansowania. W

¹⁰ Wyrok ETPCz z 28 października 1992 r. Skargi nr 14234/88 i 14235/88, Series A-246-A.

związku z występowaniem propozycji wprowadzenia całkowitego zakazu przerywania ciąży, Komisarz podkreśla, że zakaz taki stanowiłby poważny krok wstecz w dziedzinie praw kobiet. Dlatego wzywa polskie władze przynajmniej do utrzymania prawnej dopuszczalności zabiegów aborcji wykonywanych w celu zachowania zdrowia fizycznego i psychicznego kobiet oraz w przypadkach letalnych wad płodu, gwałtu lub kazirodztwa”¹¹.

W 2015 roku **Komitet Praw Dziecka**, powołany na mocy Konwencji o Prawach Dziecka do monitorowania wykonywania jej postanowień przez Państwa, w sprawozdaniu dotyczącym Polski zwrócił uwagę, iż restrykcyjne przepisy i brak jasnych procedur dostępu do legalnej aborcji, połączone ze społeczną stygmatyzacją, ograniczają dostęp dziewcząt do legalnej aborcji¹². Komitet rekomendował zmianę ustawy tak, aby warunki dostępu do legalnej aborcji były mniej restrykcyjne. Komitet podkreślił, iż w przypadku nastoletnich dziewcząt warunki dostępności aborcji powinny uwzględniać ich prawo do wyrażenia własnej opinii i mieć na względzie ich najlepszy interes. Komitet rekomendował także, aby Polska stworzyła jasne standardy ujednoliconej i nierestykcyjnej interpretacji warunków, w których aborcja jest legalna.

W 2014 roku **Komitet do Spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet** w skierowanych do Polski uwagach wyraził obawy dotyczące wysokiej liczby aborcji, w większości nielegalnych, które są wynikiem surowych przepisów prawnych zawartych w ustawie z 1993 r.¹³ Komitet był zaniepokojony restrykcyjnym stosowaniem tego prawa oraz powszechnością lub nadużywaniem klauzuli sumienia przez personel medyczny. Komitet zarekomendował Polsce zmianę ustawy z 1993 r., aby stworzyć mniej restrykcyjne warunki, których spełnienie pozwalałoby na przeprowadzenie legalnej aborcji.

W 2013 roku **Komitet Przeciwdziałania Torturom** wyraził zaniepokojenie restrykcyjnymi przepisami polskiego prawa regulującymi dostęp do aborcji¹⁴. Komitet odniósł się w szczególności do ograniczania, poprzez powoływanie się przez lekarzy na klauzulę sumienia, możliwości przerwania ciąży w przypadku ofiar gwałtu. W opinii Komitetu taka sytuacja może stanowić naruszenie Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, która zobowiązuje Państwa Strony Konwencji do podejmowania skutecznych środków ustawodawczych, administracyjnych, sądowych oraz innych w celu zapobieżenia stosowaniu tortur oraz innych aktów okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania na całym terytorium znajdującym się pod ich jurysdykcją. Komitet rekomendował Polsce wprowadzenie rozwiązań, które zagwarantują kobietom, w szczególności ofiarom gwałtu, dostęp do bezpiecznej i legalnej aborcji, jeśli kobiety zdecydują się na przerwanie ciąży. Komitet przypomniał ponadto, iż zgodnie z wytycznymi Światowej Organizacji Zdrowia

¹¹ Raport Nilsa Muiżnieksa – Komisarza Praw Człowieka Rady Europy – po wizycie w Polsce w dniach 9 – 12 lutego 2016 r., 15 czerwca 2016 r., s. 4.

¹² Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Poland, 30 października 2015.

¹³ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the combined seventh and eighth periodic reports of Poland, 14 listopada 2014.

¹⁴ Committee against Torture, Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Poland, 20 grudnia 2013.

Państwa powinny zapewnić, iż stosowanie klauzuli sumienia nie uniemożliwi ofiarom dostępu do zabiegów zdrowotnych, do których są uprawnione.

Na restrykcyjne przepisy regulujące dostęp do zabiegu przerywania ciąży, które w praktyce mogą ograniczać dostęp do aborcji także w sytuacjach, gdy jest to legalne, zwrócono uwagę podczas **Powszechnego Przeglądu Okresowego (UPR)** przeprowadzonego w 2012 r.¹⁵

W 2010 roku na ograniczanie dostępu kobiet do legalnego zabiegu przerywania ciąży w Polsce zwrócił uwagę **Komitet Praw Człowieka ONZ**¹⁶.

4. Prawo do życia

Międzynarodowe i regionalne akty prawne gwarantujące prawa człowieka, takie jak Uniwersalna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencja o Prawach Dziecka oraz Europejska Konwencja Praw Człowieka chronią prawo do życia, nie definiują jednak, kiedy życie ludzkie się zaczyna. Historia negocjacji treści tych aktów (*travaux préparatoires*) wskazuje, iż przepisy dotyczące prawa do życia nie miały na celu ochrony życia w fazie prenatalnej¹⁷. Znajduje to potwierdzenie w działalności ciał traktatowych, stojących na straży przestrzegania przez Państwa przepisów umów międzynarodowych, oraz w treści ich zaleceń.

Należy zwrócić uwagę, iż kwestia unormowania ochrony tzw. życia poczętego była proponowana w trakcie prac nad polską Konstytucją. Te postulaty nie zostały jednak zaakceptowane. Treść art. 38 Konstytucji RP dotycząca prawnej ochrony życia każdego człowieka powstała na skutek odrzucenia przez Komisję Konstytucyjną Zgromadzenia Narodowego propozycji uwzględnienia w przepisie ochrony życia od chwili poczęcia. Art. 38 Konstytucji RP w ustalonym obecnie brzmieniu został zaakceptowany przez Zgromadzenie Narodowe w głosowaniu oraz był przedmiotem referendum. Przywołanie art. 38 Konstytucji nie legitymizuje zatem poglądu prezentowanego w uzasadnieniu projektu Ustawy, jakoby obecny stan prawny budził wątpliwości co do zgodności z normami ustawy zasadniczej. Dyskusja konstytucyjna wokół ostatecznego brzmienia art. 38 prowadzi wręcz do przeciwnego wniosku.

W obecnym stanie prawnym przerwanie ciąży jest dopuszczalne w trzech sytuacjach (art. 4a ust 1 pkt 1-3 ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży), tj. gdy: 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej, 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego. Punkt 4, który dopuszczał możliwość przerywania ciąży w przypadku, gdy kobieta ciężarna znajduje się w ciężkich warunkach życiowych lub trudnej sytuacji życiowej, został uznany za niezgodny z przepisami konstytucyjnymi

¹⁵ Human Rights Council, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, 9 lipca 2012.

¹⁶ Human Rights Committee, Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant, Concluding observation of the Human Rights Committee, Poland, 15 listopada 2010.

¹⁷ por. Detrick S., A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, 1999.

wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego (Sygn. akt K. 26/96) z dnia 28 maja 1997 roku i utracił moc 23 grudnia 1997 r. W uzasadnieniu przywołanego wyroku Trybunał podnosił, że „życie człowieka w każdej fazie jego rozwoju stanowi wartość konstytucyjną podlegającą ochronie”. W opinii Trybunału stwierdzenie to nie oznacza jednak, że „intensywność tej ochrony w każdej fazie życia i w każdych okolicznościach ma być taka sama. Intensywność ochrony prawnej i jej rodzaj nie jest prostą konsekwencją wartości chronionego dobra. Na intensywność i rodzaj ochrony prawnej, obok wartości chronionego dobra, wpływa cały szereg czynników różnorodnej natury, które musi brać pod uwagę ustawodawca zwykły decydując się na wybór rodzaju ochrony prawnej i jej intensywności. Ochrona ta jednak powinna być zawsze dostateczna z punktu widzenia chronionego dobra”.

W świetle cytowanego orzeczenia TK należy uznać, iż życie ludzkie w fazie prenatalnej jest wartością, którą należy chronić. Nie oznacza to jednak, iż intensywność tej ochrony nie może być ograniczona ze względu na konieczność ochrony godności oraz realizacji praw i wolności kobiety w ciąży, jej prawa do życia i ochrony zdrowia, prawa do prywatności, a także zakazu okrutnego, nieludzkiego albo poniżającego traktowania.

Warto także zauważyć, że nawet istnienie przepisu mówiącego o ochronie życia ludzkiego od „chwili poczęcia” nie musi prowadzić do przyznania takiemu prawu bezwzględnego prymatu wobec praw kobiety. Najbardziej znana jest w tym kontekście praktyka Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka dotycząca interpretacji i stosowania art. 4 Międzyamerykańskiej Konwencji Praw Człowieka. Chociaż przepis ten wyraźnie poddaje ochronie ludzkie życie już od „chwili poczęcia”, Trybunał w San José wskazywał, że należy jednocześnie uwzględniać takie uprawnienia kobiety, jak prawo do życia, wolność od złego, nieludzkiego i poniżającego traktowania oraz prawo do prywatności¹⁸.

5. Konkluzje

Helsińska Fundacja Praw Człowieka stoi na stanowisku, że wprowadzenie całkowitego zakazu aborcji będzie prowadziło do systemowego naruszania godności kobiet i ich podstawowych praw człowieka.

HFPC pragnie podkreślić, iż propozycje przepisów zakładające zaostrzenie obowiązujących regulacji poprzez wprowadzenie całkowitego zakazu aborcji oraz kryminalizację aborcji bez względu na okoliczności jej dokonania są sprzeczne z ogólnymi rekomendacjami międzynarodowych organów stojących na straży przestrzegania przez Państwa praw człowieka, a także zaleceniami adresowanymi do Polski. Jeśli zostaną przyjęte, będą stanowiły niedopuszczalną ingerencję w życie prywatne kobiet oraz barierę w realizacji przez nie prawa do ochrony zdrowia oraz życia, a także naruszenie zakazu nieludzkiego i poniżającego traktowania.

¹⁸ W sprawie dotyczącej Salwadoru, gdzie istnieje całkowity zakaz aborcji, Międzyamerykański Trybunał m.in. nakazał w drodze środka doraźnego, by w adekwatnie szybkim terminie władze przyjęły rozwiązania prawne pozwalające zespołowi lekarskiemu opiekującemu się skarżącą na podjęcie decyzji, które zapewniłyby poszanowanie prawa do życia kobiety i zapobiegłyby jej złemu traktowaniu: zarządzenie z 29 maja 2013 r. w sprawie środków tymczasowych w sprawie B. przeciwko Salwadorowi. Także wyrok z 28 listopada 2012 r. w sprawie Artavia Murillo i inni przeciwko Kostaryce.

W ocenie HFPC propozycje zawarte w projekcie Ustawy nie znajdują uzasadnienia w przepisach aktów międzynarodowych gwarantujących ochronę praw człowieka, Konstytucji RP ani w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Uznanie, iż życie ludzkie w fazie prenatalnej stanowi wartość podlegającą ochronie, nie oznacza bowiem, iż w pewnych okolicznościach ochrona ta nie może być ograniczona ze względu na konieczność ochrony lub realizacji innych wartości, praw czy wolności konstytucyjnych.

Przyjęcie proponowanych zmian może skutkować licznymi skargami do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz innych międzynarodowych organów ochrony praw człowieka.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

dr Piotr Kładoczny
Sekretarz Zarządu

Danuta Przywara
Prezes Zarządu

